

Η σημασία των άυλων περιουσιακών στοιχείων για τη βελτίωση της ποιότητας στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Στέφανος Ασωνίτης

Τμήμα Αρχειονομίας – Βιβλιοθηκονομίας, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, asostef@gmail.com

Πέτρος Κωσταγιόλας

Λέκτορας, Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας – Ιόνιο Πανεπιστήμιο, pkostagiolas@ionio.gr τηλ. 2661087402

Περίληψη

Θεωρητικό Υπόβαθρο: Η νέα οικονομία επηρεάζει το παρόν και διαμορφώνει τους όρους ανάπτυξης για τις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και Υπηρεσίες Πληροφόρησης διεθνώς αλλά και στην χώρα μας. Το μη απτό των βασικών παραγωγικών συντελεστών στην νέα οικονομία και η εισαγωγή νέων τεχνολογιών πληροφόρησης, και του διαδικτύου, συντελούν στην σταδιακή αναδιάταξη της δομής, αλλά και του τρόπου άσκησης της διοίκησης. Στην διαμορφούμενη οικονομική πραγματικότητα τα άυλα περιουσιακά στοιχεία αναπροσαρμόζονται ως ποσοστό της αξίας των υλικών περιουσιακών στοιχείων. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, η βελτίωση της ποιότητας βασίζεται στην κοινωνία της γνώσης και στα άυλα περιουσιακά στοιχεία των οργανισμών, ενταγμένα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο διοίκησης.

Ζητούμενο και στόχος: Το ζητούμενο του άρθρου σχετίζεται με την διαμόρφωση ενός ενιαίου θεωρητικού πλαισίου για την συσχέτιση των άυλων περιουσιακών στοιχείων με την διοίκηση της ποιότητας στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Για αυτό τον λόγο τίθενται δύο στόχοι: α. Ο ορισμός, η ταξινόμηση και η ανάλυση της σημασίας των άυλων στοιχείων για την ποιότητα σε μια Ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη. β. Η ανάλυση συγκεκριμένων άυλων περιουσιακών στοιχείων ειδικά για τις Ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες με βάση τα στοιχεία της ΜΟΠΑΒ.

Μεθοδολογία: Αρχικά, διεξάγεται ποιοτική ανάλυση βάσει της σχετικής βιβλιογραφίας για την ταξινόμηση των άυλων περιουσιακών στοιχείων και στη συνέχεια, διεξάγεται

δευτερογενής ανάλυση συγκεκριμένων δεικτών προερχομένων από τις εκθέσεις της ΜΟΠΑΒ.

Αποτελέσματα: Η διαμόρφωση μεθοδολογικού πλαισίου για την διοίκηση των άυλων περιουσιακών στοιχείων, είτε αφορούν στους εργαζόμενους, είτε σχετίζονται με δομικό τρόπο στην Ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη, είτε αφορούν στις συνεργασίες και συμπράξεις εντός των οποίων αυτή υφίσταται, για την αποτίμηση της επίδρασής τους σε δείκτες ποιότητας.

Συμπεράσματα: Η ενίσχυση των επενδύσεων σχετικών με τα άυλα περιουσιακά στοιχεία ενδυναμώνουν τον ρόλο των Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και βελτιώνουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών πληροφόρησης

Λέξεις Κλειδιά: ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, άυλα περιουσιακά στοιχεία, ποιότητα, ΜΟΠΑΒ

Abstract

Background knowledge: The new economy plays a significant role and affects the future development of academic libraries and information services internationally and in Greece. The non tangible essence of the investments in the new economy as well as the rapid introduction of novel information technologies portrays new rules for the management of quality in academic libraries. Nowadays, more than ever the intangible assets represent a significant percentage of the total investments.

Aim: The aim of the paper is two-folded a. definition and taxonomy of intangible assets for academic libraries and information services, b. analysis of specific indicative intangible assets based employing data from the annual reports of MOPAB for the academic libraries in Greece.

Method: Qualitative analysis based on the relevant literature for the definition and categorization of intangible assets in academic libraries and information services and thereafter secondary analysis of data.

Results/ conclusion: The present study led the researchers to infer five suggestions. The first three concern LIS directors seeking to understand the value of the distinct type of intangibles (i.e. human capital – structural capital – relational capital) in academic libraries. The fourth suggestion regards the interrelation of library investments to both specific intangible assets and certain quality / efficiency indicators. The last suggestion calls MOPAB for the augmentation of the

groups of indicators with new performance indicators based on intangibles and the new economy.

Keywords: academic libraries, intangible assets, efficiency indicators, MOPAB.

1. Εισαγωγή στην έννοια των άυλων περιουσιακών στοιχείων

Ο όρος «άυλο περιουσιακό στοιχείο» (intangible asset), ερμηνεύεται λεξιλογικά ως ένα περιουσιακό στοιχείο το οποίο δεν έχει απτή, δηλαδή υλική, υπόσταση. Στη βιβλιογραφία των οικονομικών χρησιμοποιείται ισοδύναμα ο όρος «περιουσιακό στοιχείο γνώσης» (knowledge asset), ενώ στη διοίκηση και τα νομικά συναντάται επίσης ο όρος «διανοητικό κεφάλαιο» (intellectual capital) (Lev, 2001). Οι βιβλιοθήκες και υπηρεσίες πληροφόρησης διεθνώς αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις για την αποτίμηση της αξίας των άυλων περιουσιακών στοιχείων και την αναγνώριση της σημασίας τους (White, 2007). Παρά το γεγονός ότι ο όρος “library goodness” έχει εξεταστεί στο παρελθόν και προσπαθούσε να εκφράσει την ίδια έννοια, η ουσιαστική έρευνα διεθνώς έχει ως σημείο εκκίνησης τα μέσα της δεκαετίας του 1990 (White, 2007).

Στη βιβλιογραφία δεν υπάρχει μοναδικός, αυστηρά καθορισμένος ορισμός, που να αποδίδει την έννοια «άυλο περιουσιακό στοιχείο» (ΑΠΣ). Οι Kaufmann & Schneider (2004) διαπιστώνουν, βιβλιογραφικά ότι απαντώνται όχι μόνο διαφορετικοί όροι για την έννοια του «άυλου περιουσιακού στοιχείου», αλλά και πολλοί διαφορετικοί ορισμοί για καθέναν από τους όρους αυτούς. Οι ορισμοί που έχουν κατά καιρούς προταθεί για τον όρο «άυλο περιουσιακό στοιχείο», μπορεί να είναι α) εννοιολογικοί, β) μια απλή καταγραφή περιουσιακών στοιχείων που εντάσσονται στα άυλα, είτε γ) συνδυασμός δύο παραπάνω περιπτώσεων. Στην τελευταία περίπτωση η καταγραφή των ΑΠΣ δρα επεξηγηματικά επί του ορισμού (Stolowy & Jeny-Cazavan, 2001). Ένας κοινά αποδεκτός ορισμός των άυλων περιουσιακών στοιχείων είναι ο εξής: «άυλο περιουσιακό στοιχείο, είναι μια απαίτηση σε μελλοντικό όφελος, που δεν έχει φυσική ή οικονομική υπόσταση». (Lev, 2001, in Kaufmann & Schneider, 2004, p.8), όπως είναι για παράδειγμα (Μαλινδρέτου, 1998): η φήμη και το όνομα (brand), τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας (patents), τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (copyrights), τα εμπορικά σήματα (trade marks) το κόστος έρευνας και ανάπτυξης (R&D), καθώς και (Reilly & Schweih, 1998): το λογισμικό H/Y, οι βάσεις δεδομένων, οι λίστες πελατών, οι τεχνικές ανάπτυξης σχέσεων με τους πελάτες, τα δικαιώματα franchise, οι συμφωνίες με τους εργαζομένους, κ.λ.π.

Συμπληρώνοντας την παραπάνω προσέγγιση ο όρος «άυλοι πόροι» (Sánchez, et al., 2001) αφορά στο απόθεμα άυλων περιουσιακών στοιχείων μιας βιβλιοθήκης σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Οι άυλοι πόροι είναι αυτοί που δημιουργούν προστιθέμενη αξία στη βιβλιοθήκη και αρκετές φορές εκφράζονται με οικονομικές μονάδες. Ακόμη, ο όρος «άυλες επενδύσεις» (intangible investments) ή «άυλες δράσεις» (intangible activities), ορίζεται από τους Sánchez et al. (2001) ως οι δράσεις που αναλαμβάνει μια εταιρεία για να αποκτήσει εξωτερικά, μέσω της αγοράς, είτε να αναπτύξει εσωτερικά νέους άυλους πόρους, να διατηρήσει και να αναπτύξει τους υφιστάμενους άυλους πόρους της, καθώς και για να τους μετρήσει και να τους διαχειριστεί (π.χ. δράσεις εκπαίδευσης του προσωπικού, υλοποίηση προγραμμάτων

έρευνας και ανάπτυξης για την βελτίωση του δομικού κεφαλαίου, δράσεις για την προώθηση των πωλήσεων, εκπόνηση μιας έρευνας αγοράς για την διαπίστωση της ικανοποίησης των πελατών με σκοπό τη βελτίωση του σχεσιακού κεφαλαίου, κ. λ. π.).

Οι διάφορες κατηγοριοποιήσεις των άυλων περιουσιακών στοιχείων περιλαμβάνουν ένα σύνολο διακριτών κατηγοριών στις οποίες εντάσσονται τα ΑΠΣ. Δεν υπάρχει μία μοναδική κατηγοριοποίηση των άυλων περιουσιακών στοιχείων (Grasenick & Low, 2004, p.268) και η προσέγγιση των ΑΠΣ ως δομικά στοιχεία του διανοητικού κεφαλαίου (intellectual capital), οδηγεί στην προσέγγιση κατηγοριοποίησης των Grasenick και Low (2004, σ.270) και White (2007, σ.79), που βασίζεται στους Edvinsson και Malone (1997), Roos et al. (1997) και Sveiby (1997): Σχεσιακό Κεφάλαιο (Relational Capital), Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Human Capital) και το Δομικό Κεφάλαιο (Structural Capital).

Η προαναφερθείσα κατηγοριοποίηση αποτελεί την συνηθέστερα χρησιμοποιούμενη κατηγοριοποίηση (Mayo, 2000). Το *Ανθρώπινο Κεφάλαιο* ορίζεται ως η γνώση, οι εμπειρίες, οι ικανότητες, οι δυνατότητες και η δημιουργικότητα καθενός από τα πρόσωπα που εργάζονται σε μια βιβλιοθήκη (Edvinsson & Malone, 1997). Ο Stewart (1997, in White, 2007, p.79) προσδιορίζει το ανθρώπινο κεφάλαιο ως: «η γνώση που οι εργαζόμενοι φέρουν και παίρνουν μαζί τους όταν εντάσσονται ή εγκαταλείπουν αντίστοιχα την επιχείρηση ή τον οργανισμό». ΑΠΣ που εντάσσονται στο Ανθρώπινο Κεφάλαιο αποτελούν οι γνώσεις, οι δεξιότητες, η εμπειρία και γενικότερα οι ικανότητες, η δυνατότητα συμμετοχής σε ομάδες εργασίας, του ανθρώπινου δυναμικού μιας επιχείρησης ή οργανισμού, κ.α. Το *Δομικό Κεφάλαιο*, αποτελεί (Stewart, 1997 in White, 2007, p.79): «τη δεξαμενή της γνώσης που παραμένει στην επιχείρηση, μετά το πέρας της εργασίας, αφού έχουν φύγει οι εργαζόμενοι». Στο Δομικό Κεφάλαιο (White 2007, pp.79-80) περιλαμβάνεται η αξία που προέρχεται από την φιλοσοφία της διοίκησης και τη γενικότερη κουλτούρα της βιβλιοθήκης, τα δίκτυα και τα συστήματα πληροφόρησης που χρησιμοποιεί η βιβλιοθήκη. Παραδείγματα ΑΠΣ που εντάσσονται στο Δομικό Κεφάλαιο είναι (White 2007, pp.79-80) οι πατέντες και τα βιομηχανικά σχέδια, το λογισμικό υπολογιστών, τα εφαρμοζόμενα συστήματα διοίκησης, καθώς επίσης (Grasenick & Low 2005) οι εφαρμοζόμενες τεχνικές πώλησης - προώθησης, οι βάσεις δεδομένων, κ.α. Ως *Σχεσιακό Κεφάλαιο*, ορίζεται η αξία που προέρχεται από τις εξωτερικές σχέσεις που αναπτύσσει μια βιβλιοθήκη (Grasenick & Low 2004, p.270). Παραδείγματα ΑΠΣ σχεσιακού κεφαλαίου είναι (White, 2007, p.79): οι πελάτες, οι δυνητικοί πελάτες, οι πωλητές, οι συνεργάτες και οι προμηθευτές, οι επενδυτές και οι πιστωτές, καθώς επίσης και η γενικότερη αντίληψη που δημιουργείται από τη δραστηριότητα της βιβλιοθήκης για την ίδια την επιχείρηση-οργανισμό, όπως εκφράζεται από την φήμη και το όνομα (brand), κ.α.

2. Διαχείριση των άυλων περιουσιακών στοιχείων στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες

Η σημασία της ανάπτυξης ειδικών ενεργειών και δράσεων που σχετίζονται με την διαχείριση των ΑΠΣ αυξάνεται συνεχώς και σχετίζεται με τον τρόπο που δομείται η ζήτηση και ο ανταγωνισμός στα σύγχρονα επιχειρησιακά περιβάλλοντα των βιβλιοθηκών. Γενικά όσο η βιβλιοθήκη επικεντρώνεται στη κάλυψη των απαιτήσεων των χρηστών τόσο αναπτύσσεται και η ανάγκη για σαφείς πολιτικές διαχείρισης των ΑΠΣ, δηλαδή πολιτικές που αφορούν στον εντοπισμό και ανάπτυξη των σημαντικών ΑΠΣ, στην αποτίμηση της αξίας τους, στα αποθέματα, στις επιδράσεις επενδύσεων κ.ά. Μία

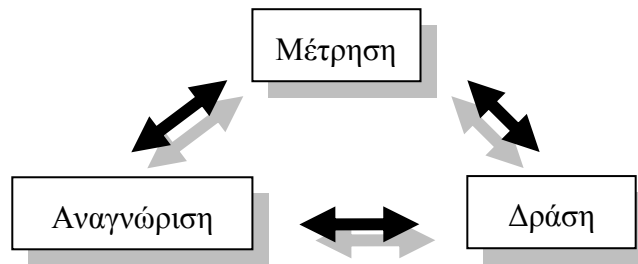
προσέγγιση για τη διαχείριση των ΑΠΣ μπορεί να βασίζεται στην αναγνώριση συγκεκριμένων στατιστικών των βιβλιοθηκών (library statistics) και στη συνέχεια διαμόρφωσης δεικτών για τα ΑΠΣ. Ο White (2007), αναφέρει ότι η ικανότητα αναγνώρισης και αποτίμησης της αξίας των άυλων περιουσιακών στοιχείων που υπάρχουν ενδογενώς σε μια βιβλιοθήκη, προσφέρουν στη διοίκηση της βιβλιοθήκης τρία σημαντικά οφέλη: α) βελτίωση του επιπέδου αντίληψης της έννοιας «αποτελεσματικότητα (effectiveness) της λειτουργίας της βιβλιοθήκης», αλλά και του τρόπου παρουσίασης της έννοιας αυτής, στους εταίρους της βιβλιοθήκης (stakeholders), β) συμμόρφωση της χρήσης των πόρων (resources) της βιβλιοθήκης στην ικανοποίηση των αναγκών των εταίρων της βιβλιοθήκης (strategic responses), όπως αυτές έχουν προσδιορισθεί από το στρατηγικό σχεδιασμό και γ) βελτίωση της αποτελεσματικότητας της χρήσης των άυλων περιουσιακών στοιχείων και πόρων για την ικανοποίηση (strategic response) των υλικών (απτών) και άυλων στόχων του στρατηγικού σχεδιασμού.

Η απουσία ενός κοινώς αποδεκτού πλαισίου, για την αναγνώριση και μέτρηση των άυλων περιουσιακών στοιχείων (Peña, 2002, p.16), οδήγησε στην ανάπτυξη του ερευνητικού προγράμματος MERITUM¹ (MEasuRing Intangibles to Understand and improve innovation Management) με στόχο την μελέτη της έννοιας των άυλων περιουσιακών στοιχείων και την καθιέρωση δεικτών για την μέτρησή και την παράθεση των πληροφοριών που σχετίζονται με αυτά (Peña, 2002, p.16 και Gallego & Rodríguez, 2005). Το μοντέλο το οποίο αναπτύχθηκε στα πλαίσια του προγράμματος MERITUM, υιοθετεί ως μέθοδο μέτρησης των άυλων περιουσιακών στοιχείων, την μέτρηση δεικτών που σχετίζονται με τα άυλα, αλλά και με τους στρατηγικούς στόχους της επιχείρησης ή του οργανισμού. Αποτελεί λοιπόν μία μέθοδο στοχοθεσίας (score-card method). Η μεθοδολογική προσέγγιση, που υιοθετήθηκε από το πρόγραμμα MERITUM για επιχειρήσεις ή οργανισμούς που δεν έχουν ξεκινήσει να αναγνωρίζουν και να μετρούν τα άυλα περιουσιακά στοιχεία τους, είτε βρίσκονται σε αρχικό στάδιο της διαδικασίας αυτής, απαιτεί από την επιχείρηση ή τον οργανισμό:

1. αρχικά να προβεί σε αναγνώριση (identification) των άυλων πόρων του (intangible resources) και των άυλων επενδύσεών του (intangible investments),
2. να πραγματοποιήσει μέτρηση (measurement) αυτών με τη χρήση κατάλληλων δεικτών
3. να παρακολουθεί (monitoring) την επίδραση των άυλων επενδύσεων στην κατάσταση των άυλων πόρων και να αναλάβει δράση (action), για την κινητοποίηση των άυλων πόρων (intangible resources) με σκοπό την δημιουργία αξίας.

Η δράση μπορεί στη συνέχεια, να δημιουργεί νέα ή να καταργεί παλαιά άυλα περιουσιακά στοιχεία και ως εκ τούτου απαιτείται επανάληψη της παραπάνω διαδικασίας (Σχήμα 1).

¹ Το πρόγραμμα MERITUM χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα TSER (Targeted Socio-Economic Research) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πρόγραμμα αυτό, συμμετείχαν πανεπιστήμια και οργανισμοί από διάφορες ευρωπαϊκές χώρες [Ισπανία (χώρα συντονιστής), Γαλλία, Φινλανδία, Σουηδία, Δανία και Νορβηγία] (Cañibano, et al., 1999). Οι δράσεις του προγράμματος, ξεκίνησαν το Νοέμβριο του 1998 και ολοκληρώθηκαν τον Απρίλιο του 2001 (Sánchez, et al, 2001).

Σχήμα 1 Στάδια ανάπτυξης συστήματος διαχείρισης άυλων περιουσιακών στοιχείων
(Πηγή: Sánchez, P., et al. (2001). MERITUM Project Final Report)

Στην Ελλάδα οι ετήσιες εκθέσεις στατιστικών στοιχείων των Ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΜΟΠΑΒ) και ειδικότερα τα στατιστικά στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στην έκθεση της ΜΟΠΑΒ για το έτος 2006, μπορεί να αποτελέσουν μια τέτοια βάση διαχείρισης. Τα στατιστικά στοιχεία της ΜΟΠΑΒ πληρούν τα κριτήρια που καθορίζει η μεθοδολογία του προγράμματος MERITUM για την μέτρηση των άυλων περιουσιακών στοιχείων. Δηλαδή, (Sánchez, et al., 2001): α) είναι σαφή (clear) ή αλλιώς καλώς ορισμένα, ώστε να μην προκύπτει ασάφεια, β) είναι προσβάσιμα (feasible), δηλαδή υπάρχουν διαθέσιμες και προσιτές πληροφορίες, μέσα στην επιχείρηση/ οργανισμό, για αυτά και γ) είναι χρήσιμα (useful), δηλαδή έχουν κάποιο νόημα για την ίδια την επιχείρηση/ οργανισμό. Καθένα από τα στατιστικά στοιχεία, μπορεί να έχει οικονομική ή μη οικονομική φύση.

3. Πλαίσιο διαχείρισης των ΑΠΣ με βάση τα στατιστικά στοιχεία της ΜΟΠΑΒ

Στην Ελλάδα οι ετήσιες εκθέσεις στατιστικών στοιχείων των Ελληνικών ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (ΜΟΠΑΒ) και ειδικότερα τα στατιστικά στοιχεία που συμπεριλαμβάνονται στην έκθεση της ΜΟΠΑΒ για το έτος 2006, μπορεί να αποτελέσουν μια τέτοια βάση διαχείρισης. Στόχο λοιπόν αποτελεί η επιλογή και οργάνωση των στατιστικών στοιχείων της ΜΟΠΑΒ, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση ΜΟΠΑΒ (2006), τα οποία αναγνωρίζουν (identify) και μετρούν (measure), τα άυλα περιουσιακά στοιχεία, σύμφωνα με το υπόδειγμα του Σχήματος 1. Ως εκ τούτου κάθε στατιστικό στοιχείο ταξινομείται αρχικά ως να εκφράζει άυλο (intangible) ή απτό (tangible) περιουσιακό στοιχείο της βιβλιοθήκης και στη συνέχεια εντάσσεται σε μία από τις κατηγορίες του διανοητικού κεφαλαίου (Intellectual Capital): ανθρώπινο κεφάλαιο (Human Capital – HC), δομικό κεφάλαιο (Structural Capital – SC) και σχεσιακό κεφάλαιο (Relational Capital – RC). Ακόμα, προσδιορίζεται και η οικονομική (Financial Indicator, FI) ή όχι (Non Financial Indicator, NFI) φύση του.

Ο Πίνακας 1, αποτελεί το αποτέλεσμα της μελέτης όλων των στατιστικών στοιχείων της ΜΟΠΑΒ (2006) για την αναγνώριση και διάκρισή τους στις τρεις κατηγορίες των ΑΠΣ. Στη πρώτη στήλη του πίνακα παρουσιάζονται τα ΑΠΣ με σχετικές επεξηγήσεις, στη δεύτερη στήλη τα στατιστικά στοιχεία που εκφράζουν τα εκάστοτε ΑΠΣ της πρώτης στήλης, στη τρίτη στήλη η οικονομική ή μη φύση τους και στην τελευταία η κατηγορία του διανοητικού κεφαλαίου στην οποία εντάσσονται. Η συσχέτιση των άυλων περιουσιακών στοιχείων της πρώτης στήλης, με τις κατηγορίες του διανοητικού κεφαλαίου της τέταρτης στήλης, βασίστηκε στο μεθοδολογικό πλαίσιο των Gallego & Rondriquez (2005), το οποίο προσαρμόστηκε κατάλληλα για την περίπτωση των βιβλιοθηκών (Ασωνίτης, 2008). Από τα 13 συνολικά ΑΠΣ, που περιγράφονται στην πρώτη στήλη, εντοπίστηκαν 8 ΑΠΣ τα οποία εκφράζονται μέσω στατιστικών στοιχείων της ΜΟΠΑΒ (2006): τα 3 πρώτα ανήκουν στο Σχεσιακό Κεφάλαιο (Σ1 μέχρι Σ3), τα

επόμενα 4 στο Δομικό Κεφάλαιο της βιβλιοθήκης (Δ1 μέχρι Δ4) και ένα ΑΠΣ που ανήκει στο ανθρώπινο κεφάλαιο (Α1).

Στις επόμενες στήλες προτείνονται στατιστικά στοιχεία, τα οποία εκφράζουν τα ΑΠΣ των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών και έχουν καθιερωθεί από την έκθεση της ΜΟΠΑΒ (2006). Για παράδειγμα, το ΑΠΣ Σ1 «Σχέσεις της Βιβλιοθήκης με τους χρήστες», το οποίο εντάσσεται στη κατηγορία του Σχεσιακού Κεφαλαίου, εκφράζεται από τα στατιστικά D2.1 «Συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων χρηστών της βιβλιοθήκης», D2.2 «Συνολικός αριθμός ενεργών εγγεγραμμένων χρηστών-Μελών της Ακαδημαϊκής Κοινότητας της Βιβλιοθήκης» και D31 «Αριθμός χρηστών που παρακολουθούν εκπαιδευτικές ενημερωτικές δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους». Το ΑΠΣ Δ1 «Χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Διαδικτύου», το οποίο εντάσσεται στην κατηγορία του Δομικού Κεφαλαίου, εκφράζεται από το στατιστικό στοιχείο D11 «Εικονικές επισκέψεις (visit-sessions) του Web site της Βιβλιοθήκης από απομακρυσμένους χρήστες», ενώ το ΑΠΣ Α1 «Επίπεδο εκπαίδευσης προσωπικού», το οποίο εντάσσεται στην κατηγορία «Ανθρώπινο Κεφάλαιο», εκφράζεται από τα στατιστικά D25 «Αριθμός Βιβλιοθηκονόμων» και D27 «Εκπαιδευόμενο προσωπικό της Βιβλιοθήκης»².

ΑΠΣ Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών (Intangible Resources for Academic Libraries)	Στατιστικά Στοιχεία ΜΟΠΑΒ	Τύπος Στοιχείου (*)	Κατηγορία Διανοητικού Κεφαλαίου
Σ1: Σχέσεις της Βιβλιοθήκης με τους χρήστες. Οι εγγεγραμμένοι χρήστες εκφράζουν την διάχυση της αξίας (Stewart, 1997 in White, 2007) της Βιβλιοθήκης, σε εκείνο το τμήμα του εξωτερικού περιβάλλοντός της, το οποίο σχετίζεται με τους χρήστες των υπηρεσιών της. ³	D2.1 Συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων χρηστών της βιβλιοθήκης.	NFI	Σχεσιακό Κεφάλαιο (Relational Capital)
	D2.2 Συνολικός αριθμός ενεργών εγγεγραμμένων χρηστών-Μελών της Ακαδημαϊκής Κοινότητας της Βιβλιοθήκης.	NFI	
	D31: Αριθμός χρηστών που παρακολουθούν εκπαιδευτικές ενημερωτικές δραστηριότητες της Βιβλιοθήκης κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους.	NFI	
Σ2: Σχέσεις της Βιβλιοθήκης με τους Προμηθευτές Ως προμηθευτές νοούνται οι εκδότες – πάροχοι τίτλων περιοδικών, καθώς και το διδακτικό – ερευνητικό προσωπικό, οι φοιτητές, κ.λ.π., που τροφοδοτούν την ακαδημαϊκή Βιβλιοθήκη με μονογραφίες	D7 Αριθμός τρεχουσών έντυπων Συνδρομών σε τίτλους περιοδικών.	NFI	
	D8 Αριθμός τρεχουσών συνδρομών ηλεκτρονικών περιοδικών	NFI	
	D9 Μονογραφίες που εισήλθαν σε ένα έτος.	NFI	
Σ3: Σχέσεις με άλλους οργανισμούς. Οι αιτήσεις, αλλά και η επιτυχία των αιτήσεων διαδανεισμού, αποτελεί μέτρο της αξίας των συνεργασιών που έχει αναπτύξει η Βιβλιοθήκη, με τις άλλες Βιβλιοθήκες, μέλη του δικτύου διαδανεισμών.	D14 Αιτήσεις διαδανεισμού χρηστών της βιβλιοθήκης.	NFI	
	D15 Αιτήσεις διαδανεισμού από άλλες Βιβλιοθήκες		
	D16 Αιτήσεις διαδανεισμού χρηστών της Βιβλιοθήκης που διεκπεραιώθηκαν επιτυχώς από το Τμήμα διαδανεισμού της Βιβλιοθήκης.	NFI	
	D17 Αιτήσεις διαδανεισμού από άλλες Βιβλιοθήκες που διεκπεραιώθηκαν επιτυχώς από το Τμήμα διαδανεισμού της Βιβλιοθήκης.	NFI	
Σ4: Αναγνωρισιμότητα και φήμη	Δεν αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα στατιστικά της ΜΟΠΑΒ.		

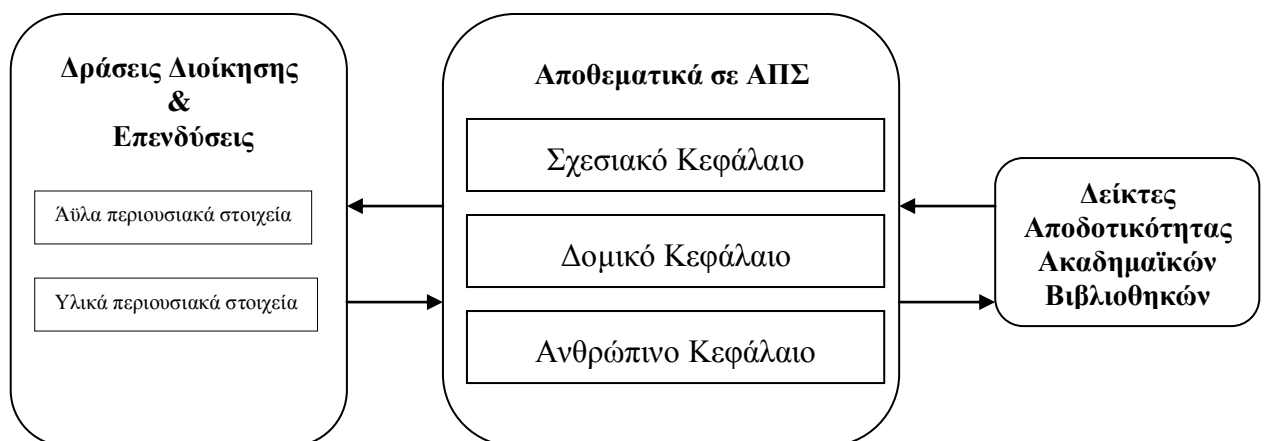
² Το στατιστικό D27 «εκπαιδευόμενο προσωπικό της βιβλιοθήκης», σχετίζεται με το ΑΠΣ Δ1 «επίπεδο εκπαίδευσης προσωπικού», εφόσον οι ώρες εκπαίδευσης αφορούν δράσεις συνεχιζόμενης κατάρτισης, σε αντικείμενο συναφές με τον τίτλο σπουδών και την αντίστοιχη θέση εργασίας, των εκπαιδευομένων.

³ Δεν αναφερόμε το στατιστικό στοιχείο D1.2 «Συνολικός πληθυσμός Επιστημονικών Συνεργατών και λοιπού ερευνητικού προσωπικού Ιδρύματος/ Σχολής/ Τμήματος που εξυπηρετεί η βιβλιοθήκη», αν και σχετίζεται με το ΑΠΣ Σ1 «Σχέσεις της βιβλιοθήκης με τους χρήστες», διότι το στοιχείο αυτό δεν συμπεριλαμβάνεται στην έκθεση της ΜΟΠΑΒ για το έτος 2006.

Δ1: Χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Διαδικτύου.	D11 Εικονικές επισκέψεις (visit-sessions) του Web site της Βιβλιοθήκης από απομακρυσμένους χρήστες.	NFI	Δομικό Κεφάλαιο (Structural Capital)
Δ2: Βάσεις Δεδομένων και υπηρεσία τεκμηρίωσης. Αφορούν την υπηρεσία τεκμηρίωσης (π.χ. καταλογογράφηση).	D30 Πληροφοριακές ερωτήσεις χρηστών που διεκπεραιώθηκαν ηλεκτρονικά.	NFI	
Δ3: Πληροφοριακή Αξία Συλλογής. Η πληροφοριακή αξία της συλλογής μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, είναι ουσιαστικός αρωγός για την επίτευξη των διδακτικών και ερευνητικών στόχων του αντίστοιχου ακαδημαϊκού ιδρύματος.	D4 Μέγεθος δανειστικής συλλογής.	NFI	
	D5 Μέγεθος συλλογής.	NFI	
	D32 Κόστος πρόσκτησης μονογραφιών.	FI	
	D33 Κόστος πρόσκτησης έντυπων περιοδικών εκδόσεων.	FI	
	D34 Συνολικό κόστος πρόσκτησης Ηλεκτρονικών Πηγών Πληροφόρησης.	FI	
	D35 Συνολικό κόστος πρόσκτησης έντυπων πηγών πληροφόρησης.	FI	
Δ4: Λειτουργίες Διαδικασίες και Συστήματα Διοίκησης	D20 Σύνολο ωρών ημερήσιας λειτουργίας της Βιβλιοθήκης.	NFI	
Δ5: Ικανότητα για καινοτομία	Δεν αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα στατιστικά της ΜΟΠΑΒ.		
A1: Επίπεδο εκπαίδευσης προσωπικού	D25 Αριθμός Βιβλιοθηκονόμων.	NFI	Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Human Capital)
	D27 Εκπαιδευόμενο προσωπικό της Βιβλιοθήκης.	NFI	
A2: Εμπειρία Προσωπικού	Δεν αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα στατιστικά της ΜΟΠΑΒ		
A3: Ικανότητα συμμετοχής σε ομάδες	Δεν αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα στατιστικά της ΜΟΠΑΒ		
A4: Δημιουργικότητα προσωπικού	Δεν αναγνωρίστηκαν αντίστοιχα στατιστικά της ΜΟΠΑΒ		
<p>NFI: Non Financial Indicator (δείκτης μη οικονομικής φύσης) FI: Financial Indicator (δείκτης οικονομικής φύσης)</p>			

Πίνακας 1 Στατιστικά της ΜΟΠΑΒ σχετιζόμενα με τους Άυλους Πόρους

Η αναγνώριση και ο προσδιορισμός εντός των κατηγοριών του Πίνακα 1 δεν είναι από μόνη της ικανή να διαμορφώσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης ΑΠΣ. Για την διαμόρφωση του τελευταίου απαιτείται η σύνδεση των ΑΠΣ με την ανάπτυξη διαφορετικών κατηγοριών δεικτών α. επενδύσεων/ δράσεων, β. διαχείρισης αποθεμάτων και γ. αποδόσεων ως προς την μεταβολή της αποδοτικότητας (όπως φαίνεται στο Σχήμα 2).

Σχήμα 2 Πλαίσιο διαχείρισης ΑΠΣ για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες

Μια αντίστοιχη προσπάθεια, διεξήχθη από τους Andreou et al (2007) για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου καταγραφής και αξιολόγησης ΑΠΣ (framework of Intangibles Valuation Assets) στο πλαίσιο των οκτώ οδηγών προστιθέμενης αξίας (value drivers) των Green & Ryan (2005) –πελάτες, ανταγωνιστές, εργαζόμενοι, πληροφόρηση,

συνεργάτες, διεργασίες, προϊόν/ υπηρεσίες, και τεχνολογία.– Οι προαναφερθέντες οδηγοί συνδέθηκαν στην συνέχεια με τέσσερις συγκεκριμένους διοικητικούς στόχους (καινοτομία, οργάνωση, κοινωνικοποίηση και κουλτούρα) για την καταγραφή και διαχείριση (management) των ΑΠΣ. Η καταγραφή των ΑΠΣ βασίζονταν σε δύο παραμέτρους α. τη προστιθέμενη αξία που δημιουργεί ένα ΑΠΣ και β. τους κρίσιμους δείκτες επιτυχίας/ αποδοτικότητας (Critical Success Factors, CSF) που συνδέονται με το κύκλο ζωής ένα ΑΠΣ.

Με βάση τα παραπάνω, είναι αναμενόμενο ότι επενδύσεις στους διαφορετικούς τομείς της οικονομίας (δημόσιος, ιδιωτικός και κοινωνικός τομέας), αλλά και οικονομικούς κλάδους, ενέχουν διαφορετικούς όρους διαχείρισης των ΑΠΣ. Ειδικότερα, στην ανάλυση των Grasenick & Low (2004) και Gallego & Rondriguez (2005), παρατηρούμε ότι δεν έχει γίνει μελέτη της επίδρασης των άυλων περιουσιακών στοιχείων σε ένα συγκεκριμένο κλάδο της οικονομίας. Θα μπορούσαμε εντούτοις, να εκφράσουμε μία εκτίμηση της αξίας της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, σε σχέση με τις υλικές και άυλες επενδύσεις που γίνονται σε αυτήν, με ένα μαθηματικό μοντέλο μέτρησης της μορφής:

$Value_{library} = f(I, TA, INT_{effect}, t)$ όπου I: το ποσό της επένδυσης σε υλικά περιουσιακά στοιχεία, TA: το ποσό της επένδυσης σε άυλα περιουσιακά στοιχεία και INT_{effect} : ο συντελεστής επίδρασης των άυλων επενδύσεων στη διαμόρφωση της αξίας της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης.

Επιπλέον η αξία μιας ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, θα μπορούσε να εκφραστεί με μια συνάρτηση της μορφής:

$$Value_{library} = a \cdot F(I; t) + b \cdot G(TA; t) + c \cdot H(INT; TA; t) + e(t)$$

όπου τα a, b είναι μη αρνητικοί παράμετροι. Το c είναι η παράμετρος του συντελεστή επίδρασης, για την οποία αν $c > 0$, $c < 0$, ή $c = 0$, εκφράζει θετική, αρνητική ή μηδενική επίδραση των υλικών και άυλων επενδύσεων στη διαμόρφωση της συνολικής αξίας της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης, αντίστοιχα. Το e, εκφράζει το στατιστικό σφάλμα εκτίμησης και χρησιμοποιείται ως μέτρο καλής προσαρμογής του μοντέλου. Ο χρόνος t, είναι η παράμετρος που εκφράζει το χρονικό διάστημα (π.χ. έτη, έτος, εξάμηνο, τρίμηνο, κ.λ.π.) στο οποίο πραγματοποιήθηκαν ή πρόκειται να πραγματοποιηθούν επενδύσεις σε υλικά (I), και άυλα (TA) περιουσιακά στοιχεία.

Για παράδειγμα, αναφορικά με το ΑΠΣ «Επίπεδο εκπαίδευσης ανθρώπινου δυναμικού βιβλιοθήκης», μπορεί να διαμορφωθούν άυλες επενδύσεις, οι οποίες μπορεί να έχουν θετικό ή αρνητικό ή ουδέτερο αποτέλεσμα στη συνολική λειτουργία της βιβλιοθήκης. Για παράδειγμα, διαφορετικά θα επιδράσουν επενδύσεις αύξησης του αποθετικού ΑΠΣ σε ανθρώπινο κεφάλαιο σε μια σύγχρονη υβριδική βιβλιοθήκη και διαφορετικά σε μια συμβατική βιβλιοθήκη. Το στατιστικό στοιχείο D27 για την Εκπαίδευση και υποστήριξη προσωπικού, για παράδειγμα, εάν δεν συνδεθεί με συγκεκριμένες διοικητικές περιβαλλοντικές παραμέτρους, αλλά και συγκεκριμένα αποτελέσματα (π.χ. συγκεκριμένοι δείκτες ΑΠΣ) δεν είναι σίγουρο ότι θα έχει την ίδια επίδραση σε όλες τις περιπτώσεις.

Η αναγνώριση και μέτρηση των ΑΠΣ σε έναν οργανισμό, καθώς και η ανάληψη δράσης από τη διοίκηση για την δημιουργία αξίας, πρέπει να ακολουθείται από μια συνεπή διαδικασία αποκάλυψης της κατάστασης των ΑΠΣ στον οργανισμό, μέσω κατάλληλων

αναφορών, τόσο για τον έλεγχο της επίτευξης των στόχων της διοίκησης όσο και για ενίσχυση της λογοδοσίας προς του κοινωνικούς εταίρους (Roos, et al., 2005). Η αναφορά αποτύπωσης του Διανοητικού Κεφαλαίου του οργανισμού Austrian Research Centers Seibersdorf (ARCS)⁴, είναι ένα μοντέλο αποτύπωσης της κατάστασης των ΑΠΣ, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το προτεινόμενο πλαίσιο διαχείρισης των ΑΠΣ στις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, διότι: α. χρησιμοποιεί την ίδια κατηγοριοποίηση του διανοητικού κεφαλαίου σε ανθρώπινο κεφάλαιο, δομικό κεφάλαιο και σχεσιακό κεφάλαιο, όπως την αναπτύξαμε παραπάνω, β. βασίζεται στην χρήση κατάλληλων δεικτών για τα ΑΠΣ, όπως είναι για παράδειγμα οι δείκτες της ΜΟΠΑΒ και γ. έχει αναπτυχθεί για έναν οργανισμό του οποίου οι εκροές (μελέτες – έρευνες) είναι άυλες στη φύση, όπως συμβαίνει και με τις εκροές των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών.

Στον Πίνακα 2, χρησιμοποιώντας την απλή μορφή της αναφοράς αποτύπωσης του Διανοητικού Κεφαλαίου της εταιρείας Austrian Research Centers Seibersdorf (ARCS) για το έτος 2000, δημιουργήσαμε ένα υπόδειγμα αποτύπωσης της διαχρονικής εξέλιξης της κατάστασης των ΑΠΣ. Το υπόδειγμα βασίστηκε στα στατιστικά, που αφορούν τμήμα του σχεσιακού κεφαλαίου της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης του Ιονίου Πανεπιστημίου, όπως προκύπτουν από τα δεδομένα των εκθέσεων στατιστικών στοιχείων της ΜΟΠΑΒ για τα έτη 2005 και 2006, με την επισήμανση ότι οι στόχοι για το 2006 και το 2007, έχουν συμπληρωθεί υποθετικά, χάριν της παρουσίας της δομής της αναφοράς.

Κατηγορία Διανοητικού Κεφαλαίου	Αύλοι Πόροι (Intangible Resources)	Στατιστικά Στοιχεία και Δείκτες ΜΟΠΑΒ	Τιμή Δείκτη 2005 (*)	Στόχος για το 2006 (**)	Τιμή Δείκτη 2006 (*)	Συμπέρασμα	Στόχος για το 2007 (**)
Σχεσιακό Κεφάλαιο (Relational Capital)	Σ1: Σχέσεις της Βιβλιοθήκης με τους χρήστες	D2.1: Συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων χρηστών της βιβλιοθήκης.	3.457	↗	4.006	😊	↗
	Σ2: Σχέσεις της Βιβλιοθήκης με τους Προμηθευτές	D7: Αριθμός τρεχουσών έντυπων Συndρομών σε τίτλους περιοδικών.	550	→	584	😊	→
		D8: Αριθμός τρεχουσών syndρομών ηλεκτρονικών περιοδικών	2	→	2	😊	↗
(*) στοιχεία ΜΟΠΑΒ (**) υποθετικοί στόχοι χάριν της πληρότητας των δεδομένων του πίνακα							

Πίνακας 2 Χρονική εξέλιξη ΑΠΣ και διαχείριση επιδράσεων

Παρατηρούμε, ότι το μοντέλο αποτύπωσης, εντάσσει καθένα από τα ΑΠΣ στην αντίστοιχη Κατηγορία Διανοητικού Κεφαλαίου (π.χ. το ΑΠΣ Σ1 «Σχέσεις της βιβλιοθήκης με τους χρήστες» εντάσσεται στο Σχεσιακό Κεφάλαιο) και επιπλέον σε κάθε ΑΠΣ, αντιστοιχεί δείκτες που ήδη έχουν αναγνωρισθεί ότι σχετίζονται με αυτό (ενδεικτικά στο ΑΠΣ Σ1 «σχέσεις της βιβλιοθήκης με τους χρήστες» αντιστοιχίζεται ο δείκτης D2.1 «Συνολικός αριθμός εγγεγραμμένων χρηστών της βιβλιοθήκης»). Στη συνέχεια καταγράφεται η τιμή κάθε δείκτη, όπως είχε διαμορφωθεί στο τέλος της προηγούμενης χρονικής περιόδου αναφοράς (π.χ. έτος). Σημειώνεται ο στόχος που είχε

⁴ Ο οργανισμός Austrian Research Centers Seibersdorf (ARCS), είναι (Roos, et al., 2005) ο μεγαλύτερος ερευνητικός οργανισμός της Αυστρίας. Έχει αναπτύξει δική του μέθοδο αποτύπωσης του Διανοητικού Κεφαλαίου, δημοσιεύοντας αντίστοιχες αναφορές από το 1999.

θέσει η διοίκηση για την αύξηση, μείωση ή διατήρηση της τιμής του δείκτη, με χρήση των συμβόλων \uparrow , \downarrow , \rightarrow αντίστοιχα και στην επόμενη στήλη του πίνακα, σημειώνεται η τιμή του δείκτη που επιτεύχθηκε τελικά κατά την τρέχουσα περίοδο αποτίμησης της κατάστασης. Στη στήλη «Συμπεράσματα», καταγράφεται η ικανοποίηση, η ουδέτερη στάση είτε η μη-ικανοποίηση της διοίκησης απέναντι στα αποτελέσματα με χρήση των συμβόλων 😊, 😐, 😞, αντίστοιχα. Τέλος σημειώνεται και πάλι ο στόχος για αύξηση, μείωση ή διατήρηση της τιμής του δείκτη κατά την επόμενη περίοδο.

4. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας διαπιστώνουμε ότι στη διαμορφούμενη οικονομική πραγματικότητα τα άυλα περιουσιακά στοιχεία αποτελούν αναπόσπαστα περιουσιακά στοιχεία και μπορούν να συνεισφέρουν στη συνολική αποτίμηση συνδυαστικά με τα απτά περιουσιακά στοιχεία, στη διοίκηση των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών. Ιδιαίτερα, ο ταχέως αναπτυσσόμενος τομέας των υπηρεσιών πληροφόρησης (γενικές ή ειδικές βιβλιοθήκες, αρχεία και μουσεία, δημόσιου, ιδιωτικού, συμπράξεις ιδιωτικού και δημόσιου τομέα ή συγχωνεύσεις και συνέργιες με εταιρείες άλλων οργανισμών πληροφόρησης κ.ά.) στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε ΑΠΣ. Όσο νωρίτερα γίνει αντιληπτή αυτή η δυναμική, που προέρχεται από την νέα οικονομία, τόσο θα επιδράσουμε στους όρους ανάπτυξης και ανταγωνιστικότητας των ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών σε διεθνές επίπεδο.

Στο άρθρο έγινε μια προσπάθεια προσδιορισμού και ανάδειξης της σημασίας διαχείρισης των ΑΠΣ, ειδικά για τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες. Θεωρείται μάλλον βέβαιο ότι τις περισσότερες φορές η ύπαρξη ή η δημιουργία ΑΠΣ προσαυξάνει την αξία στην αποτίμηση των περιουσιακών στοιχείων που εμφανίζονται στον ισολογισμό της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης. Δεδομένης αυτής της πραγματικότητας, η σύγχρονη κουλτούρα διοίκησης πρέπει να αποσκοπεί στη διαχείριση των ΑΠΣ ως συγκριτικό πλεονέκτημα. Γενικά, όσο μεγαλώνουν τα αποθεματικά σε ΑΠΣ σε μια ακαδημαϊκή βιβλιοθήκη τόσο διαφοροποιείται το παραγόμενο προϊόν με αποτέλεσμα την θωράκιση της από τον ανταγωνισμό. Σημειώνεται ότι η αντιμετώπιση του ανταγωνισμού δια μέσου της δημιουργίας και στήριξης ΑΠΣ, δημιουργεί προστιθέμενη αξία με συνέπεια αφενός η απόδοση στους κοινωνικούς εταίρους (φοιτητές, διδάσκοντες, ερευνητές, κ.ά.) να είναι μεγαλύτερη από αυτήν του σημείου ισορροπίας (equilibrium return), και αφετέρου να προσαυξάνεται το «κοινωνικό όφελος» από την λειτουργία της ακαδημαϊκής βιβλιοθήκης.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις μας οδηγούν στην άποψη ότι η δημιουργία και η στήριξη ΑΠΣ στο τομέα των υπηρεσιών πληροφόρησης πρέπει να αποτελεί μέρος της διοίκησης. Η παρούσα εργασία ως προς τα ΑΠΣ αποτελεί μόνο μέρος του συνολικού ερευνητικού ζητήματος, το οποίο μπορεί να συμπεριλαμβάνει ποσοτικές και ποιοτικές αναλύσεις για την αποτίμηση, της έρευνας για τον κύκλο ζωής των ΑΠΣ, τη διερεύνηση των επιδράσεων των ΑΠΣ στη διοίκηση υπηρεσιών πληροφόρησης κ.ά. Ήδη κατευθυνόμαστε στα επόμενα ερευνητικά βήματα και αντιμετωπίζονται οι πρώτες δυσκολίες.

Βιβλιογραφία

- Ασωνίτης, Σ. (2008). *Διερεύνηση της σημασίας των άυλων περιουσιακών στοιχείων στις Δημόσιες Κεντρικές Βιβλιοθήκες της Ελλάδας. Μια ιεραρχική προσέγγιση. Διπλωματική εργασία. Ιόνιο Πανεπιστήμιο.*
- Μαλινδρέτου, Β. (1998). *Επενδύσεις*. Αθήνα: Παπαζήση
- ΜΟΠΑΒ. (2001). Στατιστικά Στοιχεία και Καθιερωμένοι Δείκτες Αξιολόγησης Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- ΜΟΠΑΒ. (2005). Στατιστικά Στοιχεία Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- ΜΟΠΑΒ. (2006). Στατιστικά Στοιχεία Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Andreou, A.N., Green, A. and Stankosky, M. (2007), A framework of intangible valuation areas and antecedents, *Journal of Intellectual Capital*, 8(1):52-75.
- Edvinsson, L. and Malone, M.S. (1997). *Intellectual Capital*. New York: HarperCollins Publishers, Inc.
- Gallego, I. and Rodríguez, L. (2005). Situation of intangible assets in Spanish firms: an empirical analysis. *Journal of Intellectual Capital*. 6 (1), pp.105-126.
- Grasenick, K. and Low, J. (2004). Shaken, not stirred: Defining and connecting indicators for the measurement and valuation of intangibles. *Journal of Intellectual Capital*. 5 (2), pp.268-281.
- Green, A. and Ryan, J. (2005). A framework of intangible valuation areas. *Journal of Intellectual Capital*. 6(1), pp. 43-52.
- Kaufmann, L. and Schneider, Y. (2004). Intangibles A synthesis of current research. *Journal of Intellectual Capital*. 5 (3), pp.366-388.
- Lev, B. (2001). *Intangibles: Measurement, Management and Reporting*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Mayo, A. (2000). The role of employee development in the growth of intellectual capital. *Personnel Review*. 29 (4), pp.521-533.
- Peña, I. (2002). Intellectual Capital and Business start-up success. *Journal of Intellectual Capital*. 3 (2), pp. 180-198.
- Reilly, R.F. and Schweih, R.P. (1998). *Valuing Intangible assets*. New York: McGraw-Hill.
- Roos, G, Pike, S. and Fernström, L. (2005). *Managing Intellectual Capital in Practice*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Elsevier.
- Roos, J., Roos, G., Edvinsson, L. and Dragonetti, N.C. (1997). *Intellectual Capital: Navigating in the New Business Landscape*. London: Macmillan.
- Sánchez, P., et al. (2001). *Measuring Intangibles to Understand and Improve Innovation Management (MERITUM)*. Final Report.
- Stewart, T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York: Doubleday
- Stolowy, H. and Jeny-Cazavan, A. (2001). International accounting disharmony: the case of intangibles. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. 14 (4), pp. 477-496.

Sveiby, K.E. (1997). *The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge Based Assets*. San Francisco: Berrett Koehler

White, L.N. (2007). Unseen measures: the need to account for intangibles. *The Bottom Line: Library Finances*. 20 (2), pp.77-84.